ئەندێشەی مرۆڤ و خەونێکی داستان ئامێز ... ڕێباز محەمەد جەزا

“خوێندنەوەیەکی پانۆرامیە بۆ رۆمانی سەمای یەسنا لەئاگردا ”

ناوی رۆمان : سەمای یەسنا لەئاگردا نووسینی : جەبار عوسمان
ژمارەی لاپەڕە : 206 تیراژ: 500دانه
ساڵی چاپ : 2018 بەرهەمی گروپی گوڵیار بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

لێرەو لەم نووسینەم دا رۆمانی سەمای یەسنا لە ئاگردا دەخوێنمەوە بۆئەوەی ئەم بەرهەمە بەرمەوە بۆ رەچەڵەك و دروستکردنی لێدوانی رەسەن لەو بارەیەوە، چونکە دەبێت مرۆڤ دەرك بەوە بکات، ئەو شعورە لەلای خۆی دروست بکات، کە خوێدنەوەی رۆمان جۆریًك لەسەربەستی و ئازادی دەوێت . هەڵبەتە ئەمەش کاتێك دێتە بەرچاو لەمانا سایکۆلۆژییەپەتیەکەی دووری بخەینەوە و دای بماڵین لێی، بە مانایەکی تر مەبەست لەم جۆرە گفتوگۆیانە گەرانەوەیە، بۆ پرسە بنەرەتی و سەرەکییەکان بەگشتی و دەقی ئەدەبی بەتایبەتی، کە لێرەدا مەبەستمان لەپرسە سەرەکییکانی رۆمانە وەك و ئەدەب و دەست پێکردنی گفتوگۆکان لەسەر دڵی بابەتەکان کە خودی ، دەق خۆی بەشێکە لەو ئەزموونە واتە کاتێك کە ئیمە دەزانین “خوێندنەوە” مانایەکی جیاواز لە مانا باوە سایکۆلۆژییەکان لەخۆ دەگرێت ، خۆ بەخۆ لە وە “دووردەکەوینەوە “و جیا دەبێتەوە و پرسیاری رەسەن و دروست لە دایك دەبن .

ئێمە لێرەدا بەهیچ جۆریك بەنیاز نین لەروی زمانەوانییەوە هیچ بڵێین بەتەنها ئەوەندە نەبێت ، مەبەستی خۆمان روون دەکەینەوە بەوەی کە کێشەی رۆمان وا دەخەینە روو وەکو ئەوەی لەم رێوە لەم کاتەدا پایەیەکی گرنگی ئەدەبە و نهێنی خویندنەوە و راڤەو رەخنە و لێکدانەوەی هەمە جۆری لەخۆ گرتووە ، بۆ لەوەی رۆمان لەم رێدا لەقەیراناویترین دۆخیدایە ، بەدەر لە قەیرانی نووسین خۆیشی کەواتە کە باس لە کێشەی رۆمان دەکەین مەبەستمان ، لەو باس و خواسانەیە کەپەیوەستن بە ژینالۆژیایی رۆمان وەکو ئەدەب و

بەستنەوەی بەتێڕامان و تێفکرینی وجودی و فەلسەفی و بون و نەبونەوە و لەئاستیکی تریشیدا خراپ بون و کەوتنە قەیرانی ئەدەبییەوە و لێرەدا کیشەکە گەورە دەبیت بۆ مانا گەورەکەو باسەکە هەستیار دەکات, واتا کیشەی بون و نەبونی ڕۆمان وەکو ژانرێکی ئەدەبی دروست دەبیت, بە دیویکی تردا نەبینیی وەکو کێشە و بایەخ پێنەدان و پشت گوێ خستنی دەبیتە بەشێکی تری گرفتەکە و بەهەردووکیشیان بەدوای خۆیاندا ئەو تێگەیشتنە سواوەی کە مەسەلەی فرۆشتن و ئەزبەر کردنی لەلایەن کۆمەڵێك خەڵکی نەشارەزاوە دەبنە پێوەرو بۆ "کێشەکە – ڕۆمان "و بگرە"کیشە"مانای فراوانتر و قوڵتر و گەورەتری هەیە و لەبنچینەشدا بۆ مشت و مڕی فەلسەفی گونجاو ترە وەك مانا بازاڕی و باوەکەی .

بەهەرحاڵ دەبێت بگەڕێینەوە بۆ ڕۆڵە سەرەکییەکەی ڕۆمان ، لە ڕووی بنیاتنان و لە جیهانی مۆدیرندا و خویندنەوە وەکو"دۆکترینیکی – عقیدە"یەکی شایان بەخوێقاندندنی فۆڕم و شیوازی جۆراوجۆر. یان بە مانایەکی تر بەخویندنەوەی کێشەکان دەتوانین لێکدانەوەی درووست بۆ ڕۆمان بکەین، واتە کاتێك ڕۆمان دەبێتە کێشە و ئاوس دەبێت بە یەکەکانی فەلسەفە و تەکنیك و مێژو…هتد. ئەوە مانا راستەقینەکانی ڕۆمان دەردەکەون و خوێندنەوەیش دەبێتە دەرخەری ئەو لایەن و نهێنیە شاراوانەی دەق و گەیشتنە هەناوی داهێنان- لێرەوە پرسەکە بەرە و شوێن و بابەتی تر دەڕوات، بۆیە لێرەوە دەچینە ناو کرۆکی باسەکەوە.

بەگشتی داستانی ئەم ڕۆمانە گێرانەوەیە لەسەر ئاستی دووزەمەن و دوومێژوو دوو قۆناغی مرۆڤی کورد کە پڕن لەبەرخودان و گیان فیدایی و گیانبازی کە لەدنیای نوی ٔ و هاوچەرخدا هەمیشە دۆزەکان خوێندنەوەو تێفکرێنی هەمە چەشنە لەخۆدەگرن هەروەکو یەکێك لە دروشمەکانی (جۆرج باتای) ئەوە بو کە دەیگوت:"پەسند "کردنی ژیان تا سەرە مەرگ " (1) بۆنمونە ئەگەر لەم رستەیەوە بچینە ڕۆمانەکەوە، ئەوە دەبینین هەڵبژاردنی بابەتەکە خۆی کێشەیە لەسەر ئاستی(نەتەوەیی و تاکە کەسی) بڕوانە لاپەڕە (19) ی ڕۆمانەکە : " هێ دایەگیان . بزانە لە دوای کۆچی تۆ چی ڕوویدا !! دەمەوێت هەموو ئەو ڕووداوانەت بۆ بگێڕمەوە ، کەسەربڕەکان بەسەریان هێنا ین " یان لە شوێنێکی تردادەڵێت : " ئای لەتۆ جەنگ ، چەندە نەفرەت لێکراویت ! کاتێك ناوت دێت هەموو خەونە جوانەکانی ژیان لەگەڵ خۆت دەبەیت " دووزەمەنەکە بە ڕونی لەو دووڕستەیەدا بەدیار دەکەوێت لەیەکەمیان دا : ئاریشەیەکی ئاینی و میٌژوویە.

لەدووەمیاندا : دۆزی نەتەوەو ڕیشە مێژوویەکە ئاوێزان دەبێت بەنوێ بوونەوەی ئاینێك کە دیرۆکی هەیە واتە : لە ئاستە نەتەوەییەکەیدا، کێشەی خەباتی نەتەوەیەك بە دیار دەخرێت، کە بەدرێژای دیرۆك ، هەتا ئێستایشی لەگەڵدا بێت، کێشەی پەسەندنی کردنی ژیان خۆیەتی،لەم ئاستەیدا ڕۆمان دەبێتە (خەم) خەمێکی وجودی و قورس و خاڵی لە مانا سایکۆلۆژیەکەی، وەکو ئەدەب هەڵگری پەسەند کردنی خەمەکانی بوون خۆیەتی ، کە لە ئێستادا چەندان بابەتی گرنگ و نیشتمانی هەن فەرامۆش کراون و پەراوێز کەوتون، هەروەکو چۆن (باتای) وتویەتی: “ئەدەبیات یا هەموو شتێکە یا هیچ” (2) ئەدەب کە دەمانخاتە سەر کەڵکەڵەی (بوون) وەکو بابەتێکی گرنگ و پڕ لە بەرپرسیارێتی، لەم کاتەدا ئەم ڕۆمانە دەبێتە نمونەیەکی بەرجەستەی پڕ لە کێشە و لە لایەکی تریشەوە ڕۆمانی (سەمای یەسنا لەئاگردا) وەرگیراوی مێژویەکی دیاری کراوی ژیانی سیاسی ونەتەوەیی کوردە، (خەم) ی نوسەر لێرەدا دوبارە زیندوو کردنەوە و بەرز ڕاگرتنی ئەو دووزەمەنە هاوشێوەومێژوییانەیە لە بەرگێکی تێکەڵ بە ئەفسانەو داستانی هونەریانەو ئەدەبیانە .

هەروەکو لە حیکایەتێکدا (خۆرخی لویس بۆرخیس) نوسیویەتی :”نوسەرێك سزای مەرگی بەسەردا دەسەپێنرێت ، ئەو داوای یەك ساڵ مۆڵەت لە خوا دەکات تاکو بتوانێت کتێبەکەی تەواو بکات.” (3) ، ئەمەش دۆخی هەموو نوسەر و دانەر و کەسە بەرپرسانەیە کە دەیانەوێت لە ڕێی ئەدەبەوە (نوسەر)دەبێتە بەشێکی مەزنی کێشەکەو بوونی (نوسەر)خۆشی ئاوێزان دەبێت بە (دۆگم _تقلید)ەکانی یاخی بوون کە دژی لاسایگەرێتی و خۆ دووبارە کردنەوەیە لە پێناو گەیاندنی حەقیقەت ، ئەڵبەتە حەقیقەتی ئەدەبی بە جۆرێك دەوترێت کە (کێشە) دار بێت ، چونکە نوسینی بۆ کێشە واتە مەرگی نوسین و بڵاو کردنەوەی ئاژاوە .

(کێشە) لەم ڕۆمانەدا وەکو (بابەت) جیاوازە لە (ئایدیا)کانی نوسەر وەکو (کێشە)،بەڵام لە هەمان کاتیشدا یەکانگیرو هاو مانا لەڕووی فەلسەفیەوە، (گادامیر) وتەنی : ” ئاسۆی ڕابردوو بە شێوەیەك بوو تێپەڕی ،کە بوو تێپەڕی و ئیدی ناگەڕێتەوە.”(4). بەڵام لە ڕوویەکی ترەوە زیندوویی و بەها داری خۆی دەگەیەنێت وەکو(بۆڕ دۆمان) هێمای بۆ بنەمای (…) هزری (نیچە) کردووەو گوتویەتی : “کە پێکناکۆکی نێوان کامڵ بوونی مێژوویی و ئافراندنی هونەری هەر لە بنەڕەتدا ڕادیاردەیەکی پەیوەستە بە مۆدێرنیزم و بە شێوەیەکی تایبەتی بە ڕابردوو مێژووە بەستراوەتەوە ” (5) هەروەکو چۆن چەندان نمونەی زیندوو هەن لە ڕۆمانەکەدا کە باشترین بەڵگەن لەسەر ئەو گوتانەی

سەرەوە، خوێنەری بەڕێز دەتوانێت خۆی بۆی بگەڕێتەوە .

ئا لێرەوە تێدەگەین ئەم ڕۆمانە بە مانای (کۆشە)سەر بەساتی دروست بونی ڕۆمان خۆیەتی و زادەی ئەو ساتەیە کە بەرەو ڕووی ئاراستەی گونجاوی خۆی دەڕوات ، ئەوەتا , (ئێدمۆند هۆسیرڵ)ی فەیلەسوف ی سەدەی بیستەم گوتویەتی : (بەرەو خودی شتەکان. (6) من لێرەدا ئەو دووهێڵە درمی و زەمەنی وەڕژووی و دیرۆکیە دەبەمەوە بۆ لایەنە مەدڕنەکەی هەروەکو : (دڕمان) ڕای وایە : “لەبەر ئەوەیە ئەدەبیات بەردەوام لە بنیاتی خۆیدا مەدڕنە. “(7) هوشیاری لێرەدا و لەم ڕۆمانەدا گەڕانەوەیە بۆ دۆزینەوەی دێگمەکانی نوسینی ڕۆمان و بە (دۆکترین ـ حقیقەت) کردنیان و بردن و فڕاندن یان بۆ ناو یەکەیەکی گەورەتر کە خەمی (نیشتمان و نەتەوە)یە . ئەمەیە ئەو هوشیارییەی کە (کۆشە) دروست کەریەتی و بە تەنها کۆشەش دەتوانێ ئەو ناسنامەیە ببەخشێ و نوسەر بە فێربوون و فێرکردن لە ڕابردوەوە , ئەو خەمە پەخش دەکاتەوە کە خەریکە لە یادەوەریاندا کاڵ دەبێتەوە یان خەریکە ڕوو لە نەمان دەکات .واتە لە ساتی خوێندنەوەو تێفکرینەکانی نوسەرەوە بەرەو زیاد کردنی پەژارە دەچین . چونکە لە یەك کاتدا (نوسەر) فێربوەو (فێریش)دەکات کەسێك کە فێربوونی تەڕاق دابێ چ باکی بە پەژارە هەیە یان چی لە خەم بکات بە مانایەکی تر بە خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە (فێربوون) زیاد دەبێت و پەژارەو خەمەکانیش گەورە دەبن و زیاد دەکەن و بە پێچەوانەشەوە ڕاستە . پەژارەو خەمی نوسەر کەسی نیەو چ پەیوەندیەکی سایکۆلۆژی ساتی پێکەوەیان نابەستێتەوە .

بە هێندەی فێربون و خوێندنەوەی ئەو مێژووەیە . کە تاکو ئێستا کەمترین خەڵکی دوو دڵ و قەلەق کردووە لە بواری دروستکاری و ڕۆماندا, وە کەمترین گومان و داهێنان لەو بوارەدا گرتونیەتیەوە بۆ دۆزینەوەی حەقیقەتی ئەدەبی میللەتێك کە خۆی فیدا دەکات و قوربانی دەدات و خوێن دەڕێژێت و پرسیار ناکات !! (لائودزێ) لە (دائود جینگ) دا دەڵێ : (واز لە فێربوون بێنە پەژارە بەسەر دەچێت . (8) (کۆشە) ی نوسینی ئەم ڕۆمانە , خودی نیەو ناچێتەوە سەر پەژارە دنیایی و ماددی و خێرا ڕاگوزەرەکان بە قەدەر ئەوەی دەست بردنە بۆ پرسە سەرەکی و نهێنی و فەلسەفی و وجودیەکان ، ئەمەش وا دەکات لای خوێنەر جێگیر بێت بە گواستنەوە لە خوێندنەوەی بەشەوە بۆ خوێندنەوەی هەمووی (کلی) بە یەك پێگرتنی پارچەیەکی دەق (…) بە شیکردنەوەی بنیاتی دەقی گشتگیرەکی کە ئەمەش لای یەکێکی وەکو (جولیا کریستیڤا) وا دەکەوێتەوە کە پێی وایە (….) لە ڕۆمانەکاندا

شتێ سەرهەڵدەدات کە زۆر تر هێڵکاریە : (پێکهاتەیەکی وەرگیراوی بان کەسێتیە (9).

هەروەها دەبێت ئەوەش بڵێین ئەو هاوارانە هاواری نەتەوەییەو پەیوەستە بە خەباتی ڕزگاری نیشتیمانی گەلێکی ستەم دیدەو سەرکوت کراو، ئەوەش بڵێین (جولیا کریستیڤا) لە کتێبی (معنی ولا معنی لتمرد) دا جەختی لەوە کردۆتەوە کە تێوریزە کردنی ئەدەب وەك و گەشتێك وایە لە ناو ئاڵۆزی و نادیارەکاندا ,…(10) هەرلەسەرەتاوە کە ئەم ڕۆمانە مان بەرکێشە کرد ، بۆ ئەوەی بوو گرنگی و نرخی نوسینی نوسەر و خوێندنەوەی خوێنەر بەدیار بخەین لەم هەنووکەدا ، وەکو (بابەك ئەحمەدی) لەو بارەیەوە دەڵێت : ” خوێندنەوەی لەهەمبەر سەربەخۆیی دەق وەفاداره”(11) و ئەدەبیاتیش بەگشتی فرە جۆر و شێوازە هەروەکو (ڕۆلان بارت) دەڵێت : ” ئەدەبیات شتێك نیە جگە لە شێواز و شیوازی ئەدەبیاتیش بریتیە لە ئامانجی ئەدەبیات” (12) .ئەم ڕۆمانەش (سەمای یەسنا لەئاگردا) کە (کاك جەبار عوسمان) نوسیویەتی وەکو شێوازێکی نوسینی ئەدەبی خودی ئامانجەکەیەو لێرەدا بە کێشەی دەکەین .

کەواتە ڕابردووی (گێڕانەوە) بەقەدەر ڕابردووی کاتە ، تەنانەت گێڕانەوەی نوسراویش مێژوویەکی زۆر درێژی هەیە . بەلام ڕۆمان شێوازێکی تایبەتە لە (گێڕانەوە) ، کە هەمان داهێنانی چیرۆکی درێژ و پەخشان ئامێزە بە پشت بەستن بە ڕیالیزم و بەرهەمی ئەزموون و خەیاڵە نوێیەکانی تاکە کەس(13) و ئەوانەی هاوڕان لەگەڵ مێژووگەرایی وادەڕوانن لە مێژووی ڕۆمان کە پەیوەستن و پەیوەندیان ئەندامیە وە ئەو وێنەیەی کە لەڕۆماندا ، بۆ نمونە بالزاك هەیەتی، بەڵام ڕۆمانی تازە وە لەگەڵیدا ڕەخنەی نوێ ، ئەو کارنامەیە ڕەتدەکاتەوە کە ئەو پەیوەست بوونە مێژووی بێت (14). دەرچون لە بەرگی مێژوو ، یاخی بوون لە زەمەن ، لە کاتێکدا کەلەسلوکی زیاد ناکات بە بۆچوونی بەندە ڕۆمانی سەمای یەسنا لەئاگردا چەندین ڕیسکی مێژووی کردوەو لۆژیکی ڕۆمان و شێوازی نووسینەکەش ئەو دێخە پەسەند دەکات بۆنمونە گەر لەسەر ئاستی کەسێتی قسە بکەین : (پیر شاهۆ و کارەکتەری نەسرین) یان (یەسنا – ئارین) و هەروەها ئەبینین نووسەر زۆر بەهاوسەنگی میٚژوو ئێستای پێکەوە بەستووەو لە هەندێك شوێندا نووسەر توانو سەلیقەیەکی سەرسام کەر بەکاردێنێت لە خوڵقاندنی ئەفسانەی نوێو هاوچەرخ کەبە بۆچوونی بەندە ئەمەبەشێکی

ئە ئەفسوونەی دەقەکەیە کە من سەراسمم بەو هەناسەیە بۆنمونە خوێنەری بەڕیز دەتوانێت بگەڕێتەوە بۆ(ل 12 و 13) ی ئەم بەرهەمەو بەجوانی ئەو کاتانە وێنابکات کە بەزمانێکی پڕلە شیعریەت و کوردیانە نووسەر سەرقاڵی نووسینەوەی ئەفسانەیەکی هاوچەرخ و سەردەمیە .

(مارسل پروست) دەڵێت :" ژینی ڕاستە‌قینە‌ ژیانێکە لە‌ ئە‌نجامدا دوبارە دە‌یدۆزینە‌وە‌ ، دیار و ئاشکرایە‌ تە‌نیا فۆڕمی ژیان کە لە‌ڕاستیدا بە‌ ئاکام ئەگات ئە‌دە‌بیاتە‌) (15) هە‌ر لە‌بە‌ر ئە‌وە‌یە‌ کە لە‌و کاتە‌وە‌ تا ئە‌مەۆ ڕۆمان ویستویە‌تی زۆرترین ڕادە‌ ، بەهرە‌ ، لە‌ ئە‌فسون و ئە‌و ڕاکێشانە‌ بونیادیە‌ وە‌رگرێت کە گێڕانە‌وە‌ی چیرۆکی هە‌یە‌تی . <جیهانی ڕۆمان > جیهانی مۆدێڕن ، وە‌کو سیستەم□کی بەهای عورفی و بڕیار گە‌لێك وە‌سف دە‌کرێت کە هە‌موویان سە‌خت و بە‌شت بوونە‌ هەروەکو چۆن ، زمانە (واقعی – سیحریە) و تێکەڵ بەشعریەت ڕەنگەکان و ئاگرو تێگەیشتنی سایکۆلۆژی مان لە ناو پەرستگاو ئەو زەمەنەی گێڕانەوەکاندا بۆ شی دەکاتەوە و ەکو لەلا 27دا هاتووە : " – من هێزی ئاشتی و خاوێنیم و جوانیم … هێزی ئەوەت پێدەبەخشم ، هەمیشە بەجوانی و شێوەی خۆت بمێنیتەوە و دەرونت ئارام و بێگەرد بێت ، لەهەموو هەستێکی تاوان " دواتریش نووسەر یەك بەیەکی ڕەنگەکانی ئاگرمان بۆ شیدەکاتەوەو ئەوماناسایکۆلۆژی و فەلسەفیانەی ئاگرمان بۆ دەخوێنێتەوە و نزیك دەبێتەوە لە پسپۆریەسایکۆلۆژیەکەی نووسەر خۆی وەکو لە دیالۆگێکی تردا نووسەر دەنووسێت : " متمانەم پێبکە دایکە گیان … تائەو شەوەی جەستەی یەسنا لە نێو شەڕی سەربڕەکاندا بۆ ئاسمان هەڵکشا ، وامدەزانی هەمووئەو دیمەنانەم بەخەون بینیوە ، ئەز کاتێك ئەم رۆمانە و چەند رۆمانێکی تری نووسەر (جەبار عوسمان) م خوێندووەتەوە هەستکردووە بەڕاستی نووسەر سەرقاڵی خۆخەواندن بووە لەکاتی نووسیندا کە پەیوەستە بە پسۆڕیەکەی نووسەر خۆیەوە وەکو (پارا سایکۆلۆژیستێك) .

ڕۆمان لە‌م چاخە‌ماندا ، ئە‌و پە‌خشان هونە‌ریە‌یە‌ بە‌مانا بە‌رزە‌کەی ، کە زمانی ڕۆمانی پەخشانی یە‌ (16) و ڕۆمان جیهانیکی تووند و ئاڵۆزە‌ ، کۆتایی ئاوێتە‌ کردنە‌ ، چونە‌ ناو شێوازە‌ ، کە ڕە‌گە‌زی گێڕانە‌وە‌ی پەخشانی یە‌ لە‌بە‌ر ئە‌وە‌ی منداڵی داستانە‌ (17).ڕۆڵان بارت (R. barthes) ، لە‌ هە‌ندێك لە‌ نوسینە‌کانی دا دە‌ربارە‌ی ڕۆمان دەڵێت : " شایانی گونجاندنە‌ لە‌گە‌ڵ کۆمە‌ڵگادا)" (18)بۆنمونە گەر بگە□□ەمەوە بۆرۆمانەکەی

نووسەر چەندین رووداوو بەسەرهات و چیرۆکی سەیرمان بۆ دەگێڕێتەوە لەوانە : " چیرۆکی نەمردو حەزرەتی ئیبراهیم " کە بەشێوەیەکی زۆر بەچێژو لە پرسیاری منداڵێکەوە چیرۆکەکەمان وەکو خۆی بۆدەگێڕێتەوە هەروەکو چۆن دنیای نووسینی ئەم رۆمانە پڕە لە داستان لەوانە : داستانی خۆشەویستی : (ئارین و مالك) و بەرخودانی ئەو دوو جەنگاوەرە ئەویندارە لە ل117 دا دەڵێت : " ئەو خاوەنی هێزێکی ئەفسووناوی و ویستی خۆیەتی ، ئەو شەرابی نەمری و هێزو جوانی بەردەوامی ژیانی نۆشکردووە ، ئەو ئێستا بەشێکە لەرۆح و بەنێو هەموو کەلەبەرێ ًکی ئەم گەردوونەدا دێت و دەچێت و دەتوانێت بەنێو ئاگرو هێزی لە ڕادەبەری دووژمندا بچێت و بەشمشێرە قورس و تیژەکەی و تێکیان بشکێنێت و پارچە پارچەیان بکات " . ڕۆمان سەرکەشە، شۆڕشێکی سەرکەشانەیە بەسەر لاسایی کردنەوەی ڕۆمانی ناسراودا، یاخود ڕێساکانی ڕۆمانی لاسایگەری (19) .

میشال زیرافا (M. zeraffa) وای ڕوانیوە کە ڕۆمان سەرەتا لە ئاستی یەکەمدا دەربڕینە لە ڕەگەزی گێڕانەوەی پەخشانی، لە ئاستی دووەمدا حیکایەتیکی خەیاڵی یە (20) ، لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت یەکێك لە ڕەگەزە گرنگەکانی ڕۆمان (گێڕانەوەیە) و ئەویش لەڕێگەی (خەیاڵ و تەکنیکەوە) وە دەستەبەر دەبێت لە کارێکی نوێ و شایستەدا ، تێ دەگەین ئەدەبی گێڕانەوە ئەوەیە کە لە ڕوانگەی (ئەفڵاتون)ەوە ڕەگەزێکی تێکەڵ و لە ڕوانگەی (ئەرستۆ)شەوە ڕەگەزێکی دابراو و تەواوە. دەتوانین بەوەی کەئەفلاتون (لە کۆماردا) بۆی جێهێشتووین ، ئەو جیاکاریە بکەین لە نێوان (گێڕەوەی پوخت و لاسایگەردا) یان لە نێوان خەیاڵگەو وێنە گرتندا (21). بە گووتەی (ژان پۆڵ سارتەر) لە کتێبی (بابەتی خەیاڵیدا) : " جیهانی خەیاڵی ئێمە ، جیهانیکی ناڕاستەقینەیە و هەر وێنەیەکی خەیاڵی هەبوونی بەسراوەتەوە بە خەیاڵکەرەوەکەوە (22) بە واتایەکی تر خەیاڵ دوو ئاستی هەیە : ئاستێکیان خەیاڵکەرەوەیەو ئەوی تریان خوێنەری ئەو خەیاڵەیە و ئاستی چەشەی خەیاڵەکەیە و گێڕانەوە گەلێك مانای هەیە وەکو (سعید یقگین) لە وتارێکیدا لە ژێر ناوی (نقریات السرد و موچعها)دا باس لەوە دەکات زاراوەکان لە هەر پسپۆڕیەکدا بن ، جۆرێکن لە بەدەست هێنانی دەلالەتی تایبەت بەو پسپۆریە خۆی کەسایەتیەکە دیاری دەکات، وە بە بیروڕای فۆرمالیەکانی ڕووی ئەم تیۆریە ، بانگەشەی لەدایك بونی زانستێکی نوێی دەکرد بە مانای(ئەدەبیەتی ئەدەب) کە

لەکارەکانی(فلادیمیربرۆب)دا دەربارەی گەیشتنە (السردیات – گێڕانەوەکان) وەکو (تۆدۆرۆف) خستیەڕوو ، پەیوەندی زاراوەی ئەدەبی بەو مەوداکانیەوە لە ڕەوانبێژی و زانستەکانی ترەوە بە تایبەتی (شیعر و دراما) کاریگەری بەهێزی ئەزموونی (هونەری شیعر)ی ئەرستۆی پێوە دیارە.گێڕانەوە پاشکۆ و شوێنکەوتەی شتێکی دیاری کراو نیە، بەڵکو پەیوەستە بە سەرهەڵدانی ڕۆمان لە دوایەکانی سەدەی (18) و پاشتر ڕاو بۆچونە جۆراوجۆرەکان کە بڵاو بونەوە وەک هەریەکە لە زاراوەکانی گێڕانەوە لە شێوەی بەکارهێنانی مانادا جیاوازی فرەیان هەیەو گونجاویشە .. کە هەر یەکەمیان یان هەموویان بەکاربێنێت وەک داهێنان پەیوەستە بە مەعریفەی گێڕانەوەوە و مامەڵەکردنی بە جوانترین و وردترینەوە بۆ وێنا کردن (23) لە کتێبی (جیراڵد پرێس) : (زاراوەی گێڕانەوەدا) بەم شێوەیە پێناسەی دەکات (گوتنێکە یان هەواڵێك) وەك بەرهەمهێنەری کردەیەك یان ئامانجێك کارو بونیاد و کردەی بونیادی بۆ یەکێك یان زیاتر لە ڕووداوێك یان ئەندێشەیەك (چیرۆك) ، لەلایەن یەکێك یان زیاترەوە (24).یان گێڕانەوە بە تێکچرژانی دەنگە هەمەجۆرەکان و زیاتر لە هوشیاریەك و بیروڕایەك سەبارەت بە جیهان دەناسرێتەوە (25).ئەوەی زانیمان گێڕانەوەی ئەو رۆمانە لە سەر ئاستی تەکنیك و گێڕاوە بۆ بەندە زۆر بە چێژ بوو هاوتا لەگەڵ چەندین وەسفی جوان و هونەری بۆنمونە لە لاپەڕە 121 دا بەمەدەست پێدەکات: " ئەوان وەك شارە مێرولە لەهەموو شوێنێکەوە هێرشیان دەهێنا . هێندە زۆربوون ئەو پێدەشتەی ، کە چەمەکە بەدرێژایی خۆی بۆی شێڵدەبویەوە ، لە زۆری لەشکری سەربۆەکان ڕەشی دەکردەوە . هەروەها لاپەرەکامی تری وەکو : (127 ،129 ، 149 و 173 و هتد …) کە سەرسام بووم بەو وەسف و نمونەی ئەفسانەی ڕووناکی ئەشکەوت و دنیایەکی پڕ لەخەیاڵ بە چنینێکی ناوازەوە . هەربۆیە کێشەکانی ناو ڕۆمانی(سەمای یەسنا لەئاگردا) دابەشدە کەمە سەر چەند ئاستێك و لەگرنگترینی ئەو کێشانە لەڕووی (گێڕانەوەوە) :

1/ گێڕانەوە لەسەر ئاستی ڕەهەندی مێژوویی :

مێژوو کەرەسەیەکی گرنگ و پڕ بایەخی ئەم ڕۆمانەیە و زۆربەی ڕەهەندەکانی تریش لێرەوە سەرچاوە دەگرن ، بەجۆرێك بۆ تێگەیشتن لەم (ڕەهەندە) ڕەهەندەکانی تریش ئاڵۆز دەبن و درککردنیان زەحمەتێکی زۆری دەوێت ، ئەمە جگە لەوەی کە ئەم ڕۆمانە هەندێك جیاکاری گرنگی تیایە کە

بەتەواوی دایدەبڕێت لە (مێژوو) ، من لێرەدا تەنها ڕەهەندی مێژوویی دەخوێنمەوە بۆ ئەمەش ڕاو بۆچونی (تۆری) چەند بیریارێکم لەوبارەیەوە وەکو نمونە وەرگرتووە لەوانە :
* بۆچونی (فرانس بیکۆن) دەربارەی مێژوو گرنگی و بایەخی خۆی هەیە چونکە بەڕای ئەم بیریارە(مێژوو) لە دوو بەش پێکدێت :
أ. مێژووی سروشتی ئەویش پێکدێت لە : (-وەسفکردنی دیاردە ئاسمانی و زەمینیەکان و – وەسفکردنی بارە دەگمەنەکان)، کەڕەنگدانەوەی ئەو هیزە شاراوانەی دوای بارە بەرچاوەکان ئاشکرا بکات. ب/مێژووی شارستانیەتی ، پوختەی مێژووی شارستانیەتی کەبیکۆن بانگەشەی بۆ دەکات ، بریتیە لە: تۆمارکردنی کار و کاردانەوەی نێوان مرۆڤ و سروشت ، کە بیکۆن بۆ سێ جۆر دابەشی دەکات ئەویش :-

- **مێژووی ئاینی** -مێژووی داهێنەری(بەرهەمداری) -مێژووی ژیان و چالاکی کەسەکان (26) بە پێی بۆچونەکانی بیکۆن ڕۆمانی (سەمای یەسنا لەئاگردا) ڕەهەندی مێژوویەکەی ڕەهەندی (مێژووی شارستانیەتی)یەو بەم پێیەش ئەرکی کرۆکی مێژوو بریتیە لەیادخستنەوەو تۆمارکردنی ڕابردوو بە شێوەیەك کە وێنەی ڕوداوەکان بەڕاستی و واقعی وەربگیرێت .
- تائێرە وەکو مێژوو یان وەرگرتنی مێژوو وەکو کەرەستە هیچ گومانیکی تیانیە و پێم وابیت ئەم ڕۆمانە لەو ڕووەوە سەرکەوتنی گەورە و باشی بەدەستهێناوە بەوەی کە زۆر لەسەرچاوە مێژووییەکانی بۆ نوسینی ئەم ڕۆمانە بەکارهێناوە بەلام لەوێدا گرفتە ، کە (ڕۆمان) بێت و ڕۆڵی تۆمارکردن و نوسینەوەی مێژوو ببینێت یاخود بیەوێ ڕۆڵێکی وابینێت ! ئەمە ئەو باسەیە کەمن زۆر لام گرنگە بیخەمە ڕوو بەوەی کە ئەم ڕۆمانە (سەمای یەسنا لەئاگردا) دێت و (مێژوو) دەکاتە کەرەستە واتە هەنگاوی یەکەم خامی خۆی لەو کەرەستەیە وەردەگرێت و بەکێشەی دەکات لەڕێی (هونەری نووسینەوە) ، واتە ئەم ڕۆمانە نەبۆتە تۆمارێکی مێژوویی یان (ڕۆمانیکی مێژوویی) و بەهۆی فەنتازیاوە کە دەستی باڵای گرتووە بەسەر مێژوودا لەیەکتر جیادەبنەوە و وێنە زەخرەفیەکان و خەیاڵ شوێنی بۆژە مێژوویی یەکان دەگرنەوە .
- بەلام بەڕای(دیکارت) لەبەر ئەوەی ئەو ڕوداوانەی کە مێژوو

نووس دە‌یگ□□تە‌وە‌ بە‌و شێوە‌یە‌ ڕوی نە‌داوە‌ کە لێی
دوواوە‌ چـونکە مێژوونـووس وە‌ك گە‌شتیارێـك وایـە‌ دوور
لە‌وڵـاتە‌کەی خۆی دە‌ژی و نـامـۆیە‌ بە‌ســە‌ردە‌مە‌کەی
(27).ە‌ لێرە‌دا مێژوو بە‌و پێیە‌ی وێنە‌یە‌کی چنراوی
(خەیاڵی)یە کەواتە‌ خودی مێژووش بە‌یە‌كێك لە‌ماناکان
دە‌کەوێتە‌ ژێڕ گومانە‌وە‌ و لە‌و خانە‌یە‌دا دادە‌نرێت و
(ڕۆمان)نووسـیش جـارێکی تـر کـاری لە‌سـە‌ر دە‌کـات و
دایـدە‌ڕێژێتە‌وە‌ و ڕوداوە‌کـان پۆلێنـدە‌کات و(خە‌یـاڵ و
تە‌کنیکی هونە‌ری نوسین)ی خۆی بە‌کاردێنیت بە‌ ئایدیاکانی
خۆی بارگاویان داکات بە‌تایبە‌تی لە‌ ڕۆمانی (سەمای یەسنا
لەئاگردا) ، چونکە ئەگەر مرۆڤ بیەوێت شتێك دەربارەی سروشت
بزانێت ئەوادەبێت هەڵوێستێکی ئەزموونی بگرینە بەر کە تێیدا
(ئەزمـــوون)و (تێبینیکردن)بەکـــاربهێنێت،(..)وەك ئـــەوەی
لەرۆمـانی (ســەمای یەســنا لەئــاگردا) دا دەیـــبینین
وەدەیخوێنینەوە کەئەزموون بەجۆرێکە هەردەڵێی لەناوجەرگەی
ڕووداوەکاندا دەژین. بەم شێوەیە مێژوو بەپلەیەکی باڵا
گۆڕەپـانی بەدیهێنـانی مرۆڤـە . ئـەوەش لەبەرئـەو ڕاسـتیەی
کەبێگومان(کردار)دەتوانێت یارمەتیمان بدات لە باشکردنی
زانینەکانمانـدا. (28) (بیکۆن) دەیگووت:"یـادەوەری بەسـەر
مێژوودا زاڵدەبێت"(29)بێگومان وتەیەکی بەنرخە ، گەرتەئویلی
بکەین لەرۆمانی (سەمای یەسنا لەئاگردا) دا ، لەوەی دا
کەڕەهەندی مێژوویی و یادەوەریی خۆیمان لەبۆتەی رۆمانێکی
هـونەری داپیشـان بـدات و لەهەمـان کاتیشـدا وێنەیەکـی
ڕاسـتەقینەی هەنـووکە بخـاتە بـەر چـاو کـە خوێنـدنەوە
بۆرووداوەکانی مێژو وبکات و بەگیروگرفت یان بکات .

▪ 2/ گێڕانەوە لەسەر ئاستی (وێنەو خەیاڵ):

لێرەدا لەو ئاستە دەدوێین کەنووسەری رۆمانی (سەمای یەسنا
لەئاگردا) ، (کاك جەبار عوسمان) بەکێشەی کردوون ، پەیامی
نووسەر لێرەدا تێپەڕاندنی مێژوو و نزیکبوونەوەیە لە وێنەی
زەخرەفـی و فەنتازیـاو شێوەکـاریەوە . گەشەوپێگەیشتنـی
درێژخایەنی ئازادی مرۆڤ ، بەدۆزینەوەی یاساکانی جیهانی
دەرەوە و تواناکانی کاریگەریی ئەو یاسایانە ، بۆگەیشتن
بەئامانجە مرۆڤایەتیەکان پەیوەستە (30)چونکە "ڕووکەش"ی
ژیـان ،دەبێتـە گۆڕانکاری لەنـاوەوەی (دەروون)ی مرۆڤەکـان
.کاتێـك مـرۆڤ دەگـاتە ئـەوەی کـە دەتـوانن بەهاوکـاری
هاوشێوەکانیان ،چەند کارێك لەجیهانی دەرەوە ئەنجام بدەن ،
دەبێتـە هۆی شێـوەیەکی تـر لەنزیکبـوونەوەو خۆناسانـدنیان

(31)كاتێك شكسپیر دەنووسێت :"ئەوكاتەی دەروونم ، هەروەك (چكاوك) لەكاتی هەڵاتنی تیشكی خۆرو ڕووناكبوونەوەی گەردوون لەقوڵایی خاكی تاریك ، لەبەر دەروازەی بەهەشت ئەوەستێت وئاواز دەخوێنێت "،مەبەستی ئەوەنیە ،كە قۆناغەكانی ژیانی (چكاوك)فێربێت .بەڵكو ئەیەوێت بەهۆی یادەوە رییەكان و ئەو هەستانەی كە وشەكان دەجوڵێنێت ،حاڵەتێكی تایبەتی لەژیانی دەروونی ،لە خوێنەردا دروست بكات (32).

- ئەگەر بەوردی ڕۆمانی (سەمای یەسنا لەئاگردا) بخوێنینەوە چەندان ڕستەوپەرەگرافی تێدایە كەنیشانەی ئەوەن نوسەر بەتەكنیكی گێڕانەوە چۆن دەسەڵاتی(وێنەو خەیاڵ) دەسەپێنێت بەسەرمێژوو كەتواردا هەر وەكو لە یەكێك لە وێنە هونە ریەكاندا لە لاپەڕە 127 دا دەڵێت :" سەیری ئەشكەوتەكە بكەن ، هەموو هێزی ئەو ئافرەتە لە ڕووناكی ئەو ئەشكەوتە وە سەرچاوەی هەیە "یان لە لاپەڕە 121 دەڵێت : " ئەوانە بەمرێق نەدەچوون ! بەجانەوەرو دەعبایەك دەچوون ، كە لە ژێر زەمینەوە هەڵقوڵابێتن ،.." لێرەوە دەگەمە ئەو بڕوایەی كە(خەیاڵ و وێنە)دوانەیەكی تێكهەڵكێشن و لێك جیانە كراوەن لەگەڵ (كێشە)دا ئاوێزانن و بەخوێندنەوەی هەر پەرەگرافێكی ئەم ڕۆمانە ڕوون دەبێتەوە (گێڕانەوە) لەڕێی (خەیاڵ ووێنە) وە چەند دەوڵەمەندەو گەنجینە یەكی بە بەهایە .
- **3/ ئاستەكانی (زەمەن وشوێن):**

لەم ڕەهەندەی(كێشەی گێڕانەوە)دا ،گەمەیەكی زۆر خێراو هونەریانە دەبیندرێت كە لەڕووی ڕیتم و تیمپۆی نووسینەوە ، شتێكی سەرسوڕهێنەرە، گێڕانەوە لەسەرئەم ئاستەی دا هێندە تەلیسماویە هەست بەگۆڕینی(زەمەن و شوێن)ناكرێت لە (سەردەم و كاتە جیاوازەكانی ناو ڕۆمانەكەدا) هەرلەبەرئەوەش بوو نەم توانی "دوانەی زەمەن وشوێن "لە یەكتری جیابكەمەوە بەوەی كەزۆر دەرگیر وتێكەڵن .لەكاتی خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانەدا هەست دەكەیت جادووت لێكراوە ، لەپێشت ڕوودەدەن لەشوێنێك بۆ شوێنێكی ترو لەزەمەنێك بۆزەمەنێكی تر ڕووداو گەلێك ڕوودەدەن و زنجیرەكان پێش دەخەن ، كەبەردەوام لەگەڵ وێنەو وەسفە هونەریەكاندا ئەم ڕۆمانە شوێن گۆڕكێ و زەمەنی زۆری تێدایە كەئاسان نیە هەموویان دەست نیشان بكەم. بەڵام دەتوانم ئاماژە بەهەندێكیان بكەم لەبەرئەوەی وادەردەكەوێت دووانەی(زەمەن وشوێن)زادەی ئیقاع وبیركردنەوەو خەیاڵ ووێناندنەكانی سروشتی كوردخۆیەتی ، لەڕاستیدا تاوەكو ئەمرۆ (كێشەی شوێن و زەمەن)لەزاكیرەی هەرتاكێكدا بەشێوازی

جۆراوجۆر ماون و پەیوەندی تەنگاتەنگیان هەیەو مەحاڵە بەبێ هیچ هۆیەك و لەخۆوە دروست بووبن ، بەڵكو كێشەی ڕیشەیی و ووجودی ئێمەن لەم نیشتمانەداو لە زەمەنە جیاوازەكانداو لەلای نووسەریش بەیەكێك لەجۆرەكان ئامادەیی هەیەو لەتابلۆیەكی هونەریدا خۆی نمایش كردووە..چونكەلە " هونەردا جوڵەیەكی ناجوڵەیە"(33)وجوانترین ڕەگەز لەوكارانە دا هەمیشە زیندوویەتیانە و پەیوەستە بە هونەری شێوەكاریەوە (34) "لوسینق" دەڵێت: "ڕۆمان هونەری زەمەنە ، نمونەیەكە وەكو مۆسیقا " (35) هەروەوها د.عبدالملك مرتاچ دەڵێت:"زەمەن، شەبەحێكی وەهمی ترسێنەرە ..(36) لەڕۆمانی (سەمای یەسنا لەئاگردا) ، زەمەن زۆر خێرا دەڕوات و لەهەمان كاتدا لەسەرخۆو هێمن و ورد ناتوانین لێی غافڵ بین ، ڕووداو لەدوای ڕووداو دێت و (شوێن وزەمەن)دەگۆڕێت …كەبەزمانی د.عبدالملك مرتاچ (تۆڕی گێڕانەوە) دروستدەكات لەهەمان كاتدا ئاراستەكانی (زەمەن وشوێن)یش دیاریدەكات . هەربۆیە ئەم ڕۆمانە توانیویەتی لەم ئاستەشدا كێشەی قوڵ و فەلسەفی نمایش بكات و خۆی بە كێشە بكات وبایەخ وگرنگی خۆیمان بۆدەربخات ……

- **4/ (كارەكتەر)/**

لەم ئاستەدا ئەوەی لای من كەزۆر شایانی سەرنج و لێوورد بوونەوەبوو ، ئەوەبوو كەلەم ڕۆمانەدا (سەمای یەسنا لەئاگردا) دا، كەسایەتی زۆرو زەبەندوجۆراوجۆرنین و جێی سەرنجی منی خوێنەر بوو كاتێك ئەو ئاستەبەرزە دەبینم لەنووسین كەچی كارەكتەركان هەموویان بەیەك زمان و بەڕیتمێكی شیعری دەدوێن ، بەجۆرێك گەر ناوەكان نەنووسیت و ناوی كارەكتەر دیارنەبێت دركی ناكەین هی كێیە و ونە و خاوەنی دەنگی جیاوازی خۆیان نین كەئەمەش بەلای منەوە یەكێك بوولەو بەڵگانەی لەسەربوونی (كێشە)ی گێڕانەوە لەلای كارەكتەر بەپێچەوانەی هەموو ئەو ڕۆمانانەی تری نووسەر كە كەسایەتیەكانی بەزمانی جیاوازو ئازاد دەپەیڤین كەبەبۆچوونی بەندە ئەمە خاڵی لاوازی ڕۆمانەكەیە و خۆئەگەر نووسەرەكەشی شاعیر بێت ئەواهەمووكارەكتەرەكان (وەكو شاعیر) قسەدەكەن ….

بەڵام ئەوەی مایەی سەرسوڕمانەو بەپێویستی نازانم هیچی لەبارەوە بڵێم ئەوەیە كە كەسایەتیەكان خۆیان لە یەكتری جیا نەدەكردەوەو ئازاد نەبوون بەڵكو نووسەر هەمویان بەزمانێك و بەڕیتمێكی دیاری كراوو لەیەك چوودەدوێ، جگەلەوەی هەندێ دیالۆگ هەن پەیون یان مانیەكی نیە بۆنمونە : خوێنەری

بەڕێــز دەتــوانێت بگەڕێتـــەوە بۆ لاپەڕەکـــانی : (ل72 کۆتـــا پـەرەگراف دێڕی شـەش تاکۆتـایی یـان بڕوانـە ل69) ئەمـانەی سەرەوە دیالۆگانەن کە کەسایەتیەکان ڕۆڵیان لە گێڕانەوەو بەکێشەکردنـی ئـەم ڕۆمـانەدا هەیـە و هەرخۆشیـان بەڵگـەن لەسەرئەوەی ئایا لە سەر ئاستی کارەکتەر ڕۆمانی(سەمای یەسنا لەئاگردا) کەنووسەرەکەی “کاك جەبار عوسمان “ە خاوەنی کێشەی گێڕانەوەیە یان نا؟!!!

▪ **کۆتایی :**

ڕۆمان بە(سیما , شێوە ـ شکڵ) یەکانی دیاری ناکرێت بە هێندەی ئەوەی بە مەدلولەکانی دیاری دەکرێت کە پەیوەستن بە بیری خەیاڵکەرەکەوە (41) ئەوەتا نوسەر چەندان نمونە و بەڵگەی بە هێزی بەیان کردووە لەم بارەوە کە پەیوەستن بە ئاخاوتنەکانی پێشومەوە کە دەتوانرێت مەدلولەکانی بە باشی بخوێنرێتەوە و ئەرکی خوێنەرە کە بە (ڕژد – جددی) بدوێت و بتــوانێت دەقـی نـاواەزەو شاکارەکـانی ئـەم نیشتمـانە بخوێنێـەوەو ئێمە لێرەدا تەنها بۆچوونی خۆمان وەکو خوێنەر بەیان کرد ئەمەش بەڵگەی دەوڵەمەندی و سەرکەوتنی زیاتری ئەم شاکارە کوردیەن .

ڕێبازمحەمەد جەزا
17/5/2019

((سەرچاوەو پەراوێزەکان))

1_ (بابەك ئەحمەدی) : پێك هاتەو ڕاڤەی دەق , وەرگێڕانی (مەسعود بابایی) ، لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی فیکری و ئەدەبی نما زنجیرە (56) چاپی یەکەم ,هەولێر (2005) کتێبی سێ هەم ل 135 2 _ هەمـان سـەرچاوە ل 137 3 _ هەمـان سـەرچاوە ل 139 4)[illegible] [illegible] 20 5 (2007)[illegible](22)[illegible] هەمان سەرچاوەی پێشوو ل 19 6 _ هەمان سەرچاوەی پێشوو ل 19 ــ 20 7 _ هەمان سەرچاوەی پێشوو ل 54 8 _ هەمان سەرچاوەی پێشوو ل 55 9 _ هەمـان سـەرچاوەی پێشـوو ل 7 10 _ مجمـوعە حیـوارات مـع (جولیـا کریستیفا) ، مجلە المدی)عدد (16) السنە الپانیە (1997)ص 40 11- (بابەك ئەحمەدی): پێکهاتەو ڕاڤەی دەق کتێبی دووهەم ، وەرگێڕانی (مەسعوود بابایی) ، لەبڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵنەوەی فیکریی وئەدەبی نما زنجیرە (56)چاپی یەکەم هەولێر 2005 ل124 12- هەمان

سەرچاوە ل23 13- ڕۆمان چییە ؟
14- د.عبدالملك مرتاچ : فی النقریە الروایە- بحپ فی تقنیات
السرد، عالم المعریفە 240کانون الاول 1998ڵ16 15- (بابەك ئەحمەدی)
: پێکهاتەو ڕاڤەی دەق کتێبی یەکەم ، هەمان سەرچاوەی پێشوتر ل3
16- د.عبدالملك مرتاچ : فی النقریە الروایە- بحپ فی تقنیات
السرد، نفس المصدر السابق ، ص 16 17- نفس المصدر ص27 18- نفس
المصدر 37 19 نفس المصدر 66 20- نفس المصدر 15 21- بیرنارفالیت ؛
النـــص الروائـــی ؛ ترجمـــە ؛ د. رشیـــد ؛ منشـــورات Nathan, iv
paris,1992,ص38 22-(بابەك ئەحمەدی) : پێکهاتەو ڕاڤەی دەق کتێبی
یەکەم ، هەمان سەرچاوەی پێشووتر ل33
23- دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ ووتارەکەی (سعید یقگین-،فی المسگلح
السردی العربی)کە لە ئەنتەرنێت دا بڵاو بۆتەوە . 24- ئاوا ت
محەمەد : لە پەراوێزەوی:(گێڕانەوەو ئاماژە نادیارەکانی بە رلە
ڕەوینەوەی تەمی سەر خەرەند) گۆڤاری ئایندە ژمارە 47 ی ساڵی 2003
،ل47 25- هەمان سەرچاوە ل26 26- کامەران محەمەد : ڤیکۆو فەلسەفەی
مێژوو : (لێکۆڵینەوەیەکی شیکاریی ڕەخنەییە) ، سلێمانی 2006، ل54
27- هەمان سەرچاوە ل70 28- هەمان سەرچاوەل97 29- هەمان سەرچاوە ل
119
30- سیدنی فنکلیشتاین : دەربڕینی ئەندێشە لەمیوزیکدا ، وەرگێڕانی
: ستارکریم ، پیاچوونەوەی : ع.ج.سەگرمە ، دەزگای چاپ و پەخشی
سەردەم چاپی یەکەم سلێمانی 2005ل11-12 31- هەمان سەرچاوە ل 12
32- هەمان سەرچاوە ل10 33- ستارقادر : وێنەکێشان چییە؟-(کۆمەڵە
وتـار) ، لەبڵاوکراوەکـانی بزاڤـی ڕۆشنـبیریی سـلێمانی زنجیـرەی
ژمارە"16"چـاپی یەکـەم 2006ل131 34- هەمـان سـەرچاوەل131-132 35-
د.عبدالملك مرتاچ : فی النقریە الروایە ، نفس المصدر السابق،
ص199 36- نفس المصدر السابق ص 199